

BULHARŠTÍ KARAKAČANI DNES*

Gabriela Fatková

Fakulta filozofická ZČU Plzeň

Bulgarian Karakachans Today

Abstract: *During the second half of the 20th century, nomadic Balkan shepherds known as Karakachans became fully sedentary. They mainly settled in cities, where they were forced to adapt their lifestyles, family organization, and ways of communication. Although they do not show any ethnic emancipation activity, they remain a clearly bordered population in the eye of the majority, against which a social distance is maintained. This study represents the ethnography of sedentary Karakachans in contemporary Bulgaria. Special attention is paid to subsistence and housing strategies, marriage patterns, social status of Karakachans in Bulgarian society, ways of communicating with the majority, and ways of group identification. The issue of Karakachan identification is analyzed with respect to recent theories of nationalism and ethnicity. The aim of this study is to describe recent Karakachan way of life in the broad context of the world it is adapting to.*

Keywords: *nationalism; sedentarization; adaptation; ethnicity; identification; social organization*

Karakačani jsou řecky mluvící původně kočovné pastevecké společenství, které žije převážně na území Řecka a Bulharska. Ze všech balkánských kočovníků se usadili až mezi posledními a jejich vývoji po usazení nevěnovaly společenské vědy prakticky žádnou pozornost. Obecně jsou považováni za etnickou menšinu, která se na území Bulharska rychle a bezproblémově adaptovala a přejala

* Článek navazuje na stať „Karakačani v Bulharsku – pastevecká historie“, publikovanou v *Lidé města* 13, 2011, 1: 51-72, a je dílčím výstupem projektu podpořeného grantovým systémem Západočeské univerzity (SGS-2011-036).

majoritní způsob života. Tento poněkud povrchní závěr se pokusíme více rozvést pomocí analýzy celého kontextu, v němž se utvářel současný životní styl Karakačanů.

V předkládané studii se pokusíme nastínit charakteristické adaptační mechanismy, které si Karakačani vyvinuli v reakci na přechod k usedlému způsobu života, a poukážeme tak na specifické sociální změny, k nimž u tohoto společenství došlo v uplynulých padesáti letech. Půjde hlavně o charakteristické způsoby obživy, rodinné vzorce, obřadnost, způsoby vymezování a udržování symbolických hranic a v neposlední řadě o způsoby skupinové identifikace a narace používané k objasnění vlastního původu a současné existence.

Bulharští Karakačani nejsou zcela homogenní skupinou, ani ideově, ani prostorově. Naopak žijí roztroušeně po celém území Bulharska a i v rámci tohoto společenství lze sledovat vnitroskupinovou diferenciaci obzvláště mezi elitami a řadovými členy. Proto pokud se pokusíme zachytit obrázek současné identifikace Karakačanů, budeme tak činit pokud možno z více úhlů pohledu, protože si vždy „musíme být vědomi, že všechny identity jsou identifikace v určitém kontextu, jsou situační a flexibilní, vynalézavé a inovativní – a to dokonce i v případě, že tak nejsou zamýšleny“ (Baumann 1999: 138). Identifikaci tak budeme stejně jako T. H. Eriksen považovat „za aspekt vztahu, nikoli za vlastnost jedince nebo skupiny“ (Eriksen 2008: 318).

Informace k výzkumu byly získávány během krátkodobých návratových terénních výzkumů prováděných od roku 2008 do současnosti. Výzkum byl lokalizován v obcích Enina, Goljamo Čočoveni, Gorno Sachrane, Kazanlák, Krän, Mägliž, Samokov, Sliven a Šivačevo a byl založen především na technikách zúčastněného pozorování, nestrukturovaných rozhovorů (s celkem 13 informanty) a diskurzivní analýze dokumentů formálního (oficiální prohlášení představitelů karakačanské federace zveřejněné na webových stránkách federace nebo v tisku) i soukromého rázu (autobiografické nepublikované texty).¹

Studium Karakačanů v rámci společenských věd

Výzkum Karakačanů shrnuje Alexei Kalionski do zhruba dvou linií uvažování. První z nich konstruuje ideu Karakačanů coby „živé relikvie“, lidí z dávných časů, žijících v divokém prostředí hor. Zdůrazňuje unikátnost a archaičnost

¹ Prvním výstupem výzkumu byl článek Fatková 2011.

karakačanské kultury, věnuje pozornost hlavně předkřesťanským reliktvům v magických praktikách a také upozorňuje na to, že tato kultura postupně mizí. Za zástupce tohoto přístupu můžeme považovat výzkumníky a výzkumnice, jako jsou C. Höeg, A. Chadžimichali, G. Kavadias, A. Beuermann, V. Marinov a Ž. Pimpireva (Kalionski 2002: 10). Obrázek Karakačanů v této linii uvažování je silně ovlivněn obecnou tendencí vnímat kočovníky a jejich styl obživy jako extrémně konzervativní a zapouzdřený. Kalionski mluví o „fikci primitivnosti“, „archaičnosti“ či „orientálnosti“ (Kalionski 2002: 11).

Na příkladu výzkumu Karakačanů v rámci bulharské etnografie lze snadno zaznamenat tendenci k exotizaci a romantizaci už v pouhém výběru informací, které etnografové zařadí do svých publikací. Výzkumníci jsou stále fascinováni předkřesťanskými prvky v karakačanské obřadnosti, kladou důraz na jejich prastarý původ a konstruují obraz v čase zastavené kultury Karakačanů, který by nekriticky uvažujícímu čtenáři mohl skoro navodit představu, že vydá-li se v Bulharsku do hor, určitě tam nějaké Karakačany v tradičních kostýmech a se stády ovcí potká. Publikace, jež jsou infikovány touto romantizací a fetišizací odlišnosti (popř. archaičnosti), se dnes přesouvají z pozice z relevantního zdroje informací na pozice méně významné, i když jako studijní materiál stále slouží.

Způsob života Karakačanů se samozřejmě vyvíjí a adaptuje se na neustále se měnící podmínky. Jako kočovní pastevcí jistě byli pod vlivem výkyvů počasí a vln nemocí napadajících stáda nuceni měnit strategie mnohem dynamičtější než populace usedlé, to ovšem v popisech zaměřených na folklór, materiální kulturu, magii a jiné čtenářsky populární oblasti lidského života zmíněno není. Dnes se život Karakačanů na první pohled neliší od moderního života okolní populace, ale v etnografickém diskurzu jsou stále popisováni prostřednictvím etnocentrických schémat (s výjimkou práce A. Kalionského).

Oproti konceptu orientalismu Edwarda Saida, kde propast mezi západním světem a „tím zbytkem“ – orientem, který je automaticky vnímán jako statická kultura, je vytyčena geograficky, v případě Karakačanů spočívá ona propast v čase, čímž se jim upírá možnost participovat na současnosti. Karakačani jsou pojímáni jako prastará statická kultura. Můžeme tedy použít analogii k myšlence Edwarda Saida a směle nazvat tuto tendenci „archaismem“, nebo ještě přesněji „karakačanismem“ (srov. Todorova 1997; Said 2006).

Druhá linie uvažování se zaměřuje hlavně na existenci Karakačanů v kontextu vznikajících národů a státních celků. Karakačani zde také vystupují jako reprezentanti archaických dob, jsou považováni za relikv etnických předků

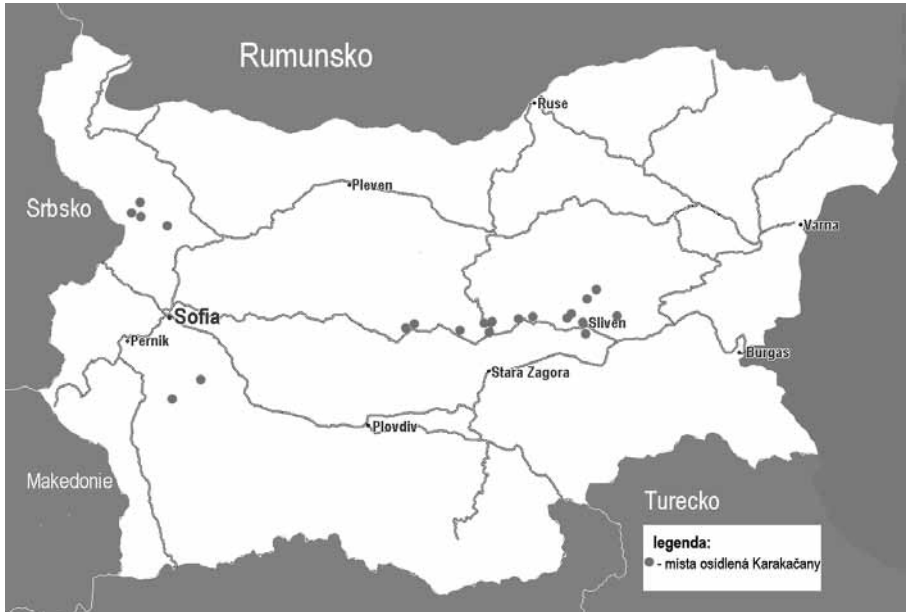
mnohých moderních národů. Je sledováno, jakým způsobem přežily relativně izolovaně skupiny Karakačanů a Kucovlachů v prostředí rodících se „velkých“ historických vyprávění (Kalionski 2002: 10). K této velmi sporadické diskuzi bych druhou částí své práce chtěla přispět i já.

Životní strategie současných Karakačanů v Bulharsku

Dnes žijí Karakačani v Bulharsku ve městech, jako je Kotel, Sliven (jihovýchodní Bulharsko), Kazanlak, Sopot, Karlovo, Kalofer (centrální Bulharsko), Vraca, Montana, Berkovica (severozápadní Bulharsko), Dupnica nebo Samokov (jihozápadní Bulharsko). V těchto městech se usazovali buď rovnou, anebo sem přicházeli sekundárně z venkova, který opouštěli na konci padesátých let z důvodu masového združstevňování stád. Jen malá část Karakačanů zůstala žít na venkově a vždy se jedná o vesnice v bezprostřední blízkosti výše jmenovaných měst. Jsou to například Goljamo Čočoveni, Gorno Sachrane, Krän, Enina. Za své „hlavní město“ považují bulharští Karakačani Sliven, ovšem speciální význam pro ně má právě vesnice Goljamo Čočoveni, která je prezentována jako jediná čistě karakačanská ves.

Počet bulharských Karakačanů v současnosti nelze určit podle sčítání lidu, protože ve sčítacích formulářiích se v případě národnosti kategorie „Karakačan“ nevyskytuje. Karakačani se dnes zřejmě spolu s jinými hlásí ke kategorii „jiná národnost“. K dispozici tedy máme pouze odhad Federace kulturně osvětových sdružení Karakačanů v Bulharsku, hovořící o 18 000 členech (Kalionski 2002: 2). Ne všichni Karakačani ale aktivně působí ve federaci, protože samotní informátoři odhadují počet Karakačanů v Bulharsku na 20 až 30 tisíc.

Ve městech většinou Karakačani tvoří samostatné enklávy, čtvrtě. Ve městě Dupnica je to samostatná čtvrť „Bešika“, v Slivenu čtvrtě „Novo Selo“ a „Rečica“ a v Samokově „Vlaška machala“. Tyto čtvrtě se většinou nachází stranou od centra města. Je to dáno tím, že v padesátých letech přicházeli masově do již obydlených měst, kde volné bývaly hlavně okraje nebo čtvrtě opuštěné předchozími obyvateli. Tento způsob osidlování na okraji se týkal jak měst, tak vesnic. Ve vesnicích obvykle jejich osídlení zabírá jednu nebo dvě ulice, nelze mluvit o čtvrti. Protože vesnice se nerozšiřovaly tak rychle jako města, tyto karakačanské ulice jsou dodnes na jejich samém okraji. S takovou dispozicí jsem se setkala zatím ve všech vsích, které jsem navštívila, jedná se například o vesnici Krän, Gorno Sahrane, Mägliž či Enina.

Obce s karakačanských osídlením na území Bulharska.

Standardní životní strategie většiny rodin, které jsem navštívila, vypadá následovně: otec a dospělí synové pracují v Řecku, kde tráví třeba i půlrok nepřetržitě. Necháávají se zaměstnávat ve stavebních firmách, na sklizních ovoce a výjimečně vykonávají i specializovanou řemeslnou práci podle svého zaměření. Zpravidla se ale jedná o nekvalifikovanou práci, která často výrazně nedoceňuje jejich vzdělání, často jsou to absolventi vysokých škol, ale motivem bývá zisk, výdělek z takové práce je obvykle lepší než z kvalifikované práce v Bulharsku. Doma zůstává matka s dcerami a nedospělými syny. Muži se z Řecku vrací na léto, kdy v Řecku začíná být na práci příliš teplo, nebo jen na důležité svátky.

Vedle dojíždění za prací do Řecku zůstávají někteří také celoročně v Bulharsku a buď pracují v oboru své specializace (např. mnozí jsou lékaři nebo právníci) nebo se živí podnikáním, provozují restaurace, obchody a jiné firmy. Vydělané prostředky potom investují do úprav a vybavení domu, který tak časem díky stálým dostavbám a přístavbám pater nabývá gigantických rozměrů.

Strategii úspěchu Karakačanů se pokusil stručně v několika bodech vystihnout také Alexej Kalionski. Dospělí mužští členové rodiny vydělávají peníze

sezónní prací v Řecku nebo tam aspoň naváží obchodní styky. Peníze vydělané touto cestou jsou vždy přivezeny zpět do Bulharska. Investují je do vzdělání mladších členů rodiny, úprav domu nebo vlastního podnikání v Bulharsku. Jejich úspěchy jsou podpořeny několika předpoklady. Prvním předpokladem je jazyk a možnost pracovat v Řecku. Druhým je tradiční rodinná solidarita, která předepisuje investovat vydělané peníze ne do svého potěšení, ale činit dlouhodobé investice do zabezpečení rodiny (Kalionski 2002: 16).

Sňatky – konec endogamie?

Smíšené sňatky s Bulhary jsou dnes obvyklé. Kalionski potvrzuje, že nejsou výjimkou, ale normou (Kalionski 2002: 16), byť by mnozí u Karakačanů rádi viděli endogamii, coby rys potvrzující jejich archaičnost. Je to dáno změnou strategie obživy, která už nevyžaduje udržování tradičních ekonomických rolí založených na genderu, věku a majetku. Zároveň se mladší generace více emancipuje od generace starší a konzervatismu, který starší generace v rodině udržuje (ibid.: 16).

Podle konceptu identity Karakačanů samotných karakačanskou příslušnost získávají děti, jejichž otec je Karakačan. Takové děti se stávají členy karakačanských sdružení jak na úrovni regionu, tak i členy Federace kulturně osvětových sdružení Karakačanů v Bulharsku (Федерация на културно просветните дружества на Каракачаните в България – dále budu používat jen označení „federace“), sídlící ve Slivenu.

Z emické perspektivy vypadá interpretace výše popsaného vzorce takto: žena se přivádá do rodiny svého budoucího chotě, pokud ten je Karakačan, rodina bude fungovat „karakačanským způsobem“. Karakačanské dívky na druhou stranu opouštějí sňatkem svou orientační rodinu a přijímají kulturu svého manžela, nejčastěji tedy bulharskou. Nepřestávají být Karakačankami, ale jejich děti už na tuto identitu právo nemají. Stejně ambivalentní pozici pak zaujímají i ženy, které se přivádají do karakačanské rodiny. Nezískávají plně karakačanskou identitu, ale v zásadě vstupují do komunity ostatních Karakačanů v regionu, jejich životní styl se nutně přizpůsobí nové rodině, do níž přicházejí. Z pohledu spoluobyvatel se takové ženy Karakačankami stávají, protože se zapojují do veškerého skupinového dění.

Emické pojetí kultury je tedy velmi podobné klasickému antropologickému pojetí. Kultura není tvořena, potažmo předávána fyziologicky tak, že se člověk narodí s karakačanskou krví, a ač je vychováván v bulharské rodině, jednoho

dne se v něm ozve tím, že začne stavět koliby a začnou se projevovat „typicky karakačanské vlastnosti“, jimiž jsou dle výpovědí „Nekarakačanů“ pracovitost a houževnatost. Naopak podle informantů „karakačanskost“ člověk získává výchovou, a protože určujícím prvkem toho, jak bude rodina fungovat, je muž, správnou karakačanskou výchovu lze získat jen v patrilinii.

Ve městě Samokov tak například vedoucí tanečního souboru bývala „původem Bulharka“, která si za manžela vzala Karakačana. Přestože fakt, že je Bulharka, o sobě v rozhovoru se mnou uvedla hned na začátku, v praxi funguje jako mluvčí místní karakačanské menšiny a organizátorka většiny kulturního dění samokovských Karakačanů. I přes to všechno mechanismus osvojování si kultury v rodinném kruhu nefunguje podle informátorů úplně efektivně, a proto „karakačanskost“ právě kvůli smíšeným sňatkům postupně mizí. Jasně řečeno slovy informantky Veliky Ch.: „Karakáčanský jazyk je na vymřeni, stejně jako samotní Karakačani. Stále více mladých lidí uzavírá smíšené sňatky.“

„Karakáčanský národ“?

Hovoříme-li o dnešních Karakačanech jako o etnické skupině, musíme si stanovit, odkdy o nich takto má vůbec smysl mluvit. Rozhodně tomu tak nebylo v době kočovněpásteveckého života, protože jak popisují všichni výzkumníci, kteří se v terénu zabývali jejich životním stylem a sociální strukturou, v období jejich kočování existovalo jen málo vazeb, které by pojily konkurenční rodové skupiny, jejichž potomci dnešní optikou dohromady představují soudržnou skupinu (Campbell 1964: 203-212). Campbell shrnuje svou úvahu nad povinnostmi a zájmy vyplývajícími z členství v příbuzenské skupině a z členství v národě do jednoduchého tvrzení, že v tomto případě jsou zájmy rodin, lokálních komunit a národů, v tomto případě ale i etnicky vymezených kolektivit, nevyhnutelně v kolizi (ibid.: 316).

Jednotlivé příbuzensky vymezené skupiny se navzájem ani všechny neseťkávaly během svého pohybu. Vazby, které pojily Karakačany jako skupinu, byly slovy A. Kalionského pre-nacionální (Kalionski 2002: 3). Co Karakačanům během kočovněpásteveckého období chybělo, je pocit vzájemné solidarity, pocit propojenosti jednotlivých příbuzensko-ekonomických jednotek (*stani, odžak, badžjó, kompanija*). Campbell popisuje institucionalizované nepřátelství mezi jednotlivými rodovými skupinami, které se v praxi projevovalo například vzájemnými krádežemi (*reciprocal exchange of theft*) ovcí nebo vzájemným vypásáním sousedních pastvin (Campbell 1964: 206-212). Proto tedy

Ize říci, že až do svého usazení netvořili „pomyslnou komunitu“ (srov. Anderson 2003), jinými slovy netvořili národ ani etnickou skupinu.²

V souladu se soudobými teoriemi nacionalismu Ize říci, že Karakačani mohli vykročit směrem k nacionálním vazbám až po sedentarizaci a ještě spíše až po pádu komunistického režimu v Bulharsku. Samotná federace Karakačanů v Bulharsku, která slouží jako centrální instituce, vznikla až po roce 1989. Teprve v té době mohl začít vycházet první karakačanský tisk, časopis Flambura, a dospěly první gramotné generace potencionálních představitelů – „buditelů národa“.

Federace vytvořila oficiální webové stránky www.karakachani.com, kde v bulharském a řeckém jazyce informují o činnosti a cílech federace a samozřejmě v obsáhlém úvodu vymezují, kdo a odkud jsou Karakačani, formují tak definici skupinových kořenů. Toto „(na)plánované a vědomé hledání svých ‚kulturních kořenů‘ je naprosto městský fenomén, nemluvě o definici kultury, která se rozdmýchává v této ultramoderní ideji ‚kořenů‘. ... Ti, kteří cítí, že mají kořeny, je nepotřebují hledat, a spousta z těch, kteří je ‚mají‘, se z nich snaží vymanit. Je to ona vykořeněnost, která začíná a udržuje debatu o kořenech“ (Baumann 1999: 83).

Federace se dodnes zabývá několika okruhy aktivit. Kromě pravidelného organizování svátků a festivalů organizují výuku řečtiny. Na téma „bulharští Karakačani“ byla v Etnografickém muzeu v Sofii několik let přístupná expozice, dnes je již v depozitáři. Federace Karakačanů má navíc za cíl zajistit odškodnění rodin, jimž byla združstevněna stáda (Kalionski 2002: 15). Oficiálními cíli federace jsou:

1. výuka, propagace a uchovávání historie, kultury, tradic a jazyka Karakačanů;
2. organizování výuky mateřského jazyka – řeckého jazyka;
3. podpora občanského vzdělání mladých Karakačanů;
4. organizování výuky karakačanského folklóru;
5. záštita a utvrzování kulturních a duchovních práv Karakačanů v Bulharsku;
6. navazování a udržování kontaktů s podobnými organizacemi v rámci státu i mimo stát;
7. manifestace a záštita sociálních zájmů a práv Karakačanů;
8. práce na vytvoření lepších podmínek a integraci Karakačanů v občanské společnosti ve státě.³

² Více informací o kočovněpásteveckém období historie bulharských Karakačanů viz Fatková 2011.

³ Zdroj: www.karakachani.com, 20. 2. 2009, překlad autorka. Webové stránky byly od té doby změněny, dokonce i informace byly naformulovány nově, v případě cílů ovšem obsah zůstává stejný.

Ukázky karakačanských domů (Krän, Mägliž, Enina). Foto G. Fatková, 2011.

Co ovšem Karakačanům ke statusu „národa“ chybí, je politický program. Karakačani neprojevují nárok na konkrétní území a neusilují o žádnou formu autonomie, nejvyšší organizační složkou tak zůstává federace se svými výše zmíněnými cíli.

Sebedefiniční mýty

„Mýtus je jeden z prostředků, kterými celky ... ustavují a vymezují základy vlastního bytí, systémů morálky a hodnot, ... je sadou přesvědčení předávaných obvykle jako vyprávění, jež udržuje komunitu jako takovou“ (Schöpflin 1997: 19). Důležitým výjevem v jejich národním příběhu či chceme-li mýtu je romantický obrázek kočovněpasterveckého života v přírodě. Tento život v promluvách informantů nese přívlasky jako „čistý“, „zdravý“ a moderní přívlasky „ekologický“.

V období kočovného pastevectví se prý těšili pevnějšímu zdraví, které bylo dáno čistým zdravým vzduchem, pohybem v horách a čistou domácí stravou. Kočovní život je také vykreslován bez jakýchkoli konfliktů či nesnází,

v kontrastu k této idyle je postaven okamžik zásahu zvenčí – odejmutí ovcí v roce 1958 – krivda způsobená společným nepřítelem. Jako ukázkou jedné z interpretací tohoto národního příběhu uvedu citaci z autobiografického vyprávění jedné z informantek:

Dojení, výroba sýrů, stloukání másla, zadělávání chleba, pečení, praní v řece, praní vlny, česání, předení, tkaní, šití oděvů, pletení vlněných ponožek, šití plachet na přístřešky – všechno v ruce. Těžké, ale romantické. Spokojeni nad svým dílem, v sobotu večer jsme tancovali choro,⁴ hráli na měděné kavaly⁵ a těžké vlněné sukně se jako vlny pohybovaly při pomalém karakačanském choru. Ale běda. Po jednom ministerském výnosu vzali všechny karakačanské ovce a koně do TKZS.⁶ To bylo nejhorší. Děti i dospělí plakali každý dvěma proudy slz. Pologramotní i negramotní, hlavně ženy, museli sejít do vesnic a měst a začít nový život, v nových podmínkách. Najednou se nám srdce otočila naruby.

Je tedy zřejmé, že konstitutivním prvkem tohoto národního příběhu je stmelení se v okamžiku velké krivdy. Tento historicky doložitelný okamžik byl stěžejním stimulem ke stvoření nového typu „představované“ sociální pospolitosti. Na základě konstruktivistických teorií nacionalismu (Gellner 1993; Anderson 2003) se tedy domnívám, že hovořit o Karakačanech jako o národě nebo etnické skupině před tímto ministerským výnosem je ideologickou, nacionalistickou retrokonstrukcí.

V době socialismu celospolečenské klima v Bulharsku zrovna nepřálo jakýmkoli nacionalistickým aktivitám, proto si „elity“ nebo „karakačanská inteligence“, která národní příběh vytvořila a institucionalizovala například v podobě vzniku federace, musely s pravým konstituováním, zrozením národa ještě trochu počkat. A také, co je neméně podstatné, jak jsem již naznačila, tato vrstva „karakačanské inteligence“ musela nejprve vzniknout, musely dospět ty ročníky dětí, které kvůli hromadnému usedání nastoupily do škol na konci padesátých let.

Dnes je jejich sebedefiniční mýtus především příběhem o společném původu, teritoriu, vojenské odvaze, společném utrpení a nespravedlivém zacházení (srov. Schöpflin 1997: 28-35). Mezi konstitutivní prvky již nepatří způsob obživy, protože i když je částečně odlišný od způsobu obživy majority, není samotnými informanty zdůrazňován jako něco karakačanského, spíše

⁴ *Choro* – lidový kolový tanec, lze se s ním setkat všude na Balkáně.

⁵ *Kaval* – bulharský hudební nástroj, pastýřská dlouhá píšťala.

⁶ TKZS (*трудово кооперативно земеделско стопанство*) – výrobní zemědělské družstvo.

jako výsledek stávajících okolností. Karakačanský způsob života je podle nich kočovné pastevectví, a protože toho museli zanechat, nežijí dnes nějakým výlučným způsobem života.

Udržování hranic

Vědomí a udržování hranic prezentují v obřadnosti, která je trochu odlišná od obřadnosti okolních Bulharů, byť formálně jsou všichni pravoslavní křesťané, a tedy souvěrci. Kočovněpastevecký způsob života dříve formoval vnímání prostoru a času. Čas byl vnímán cyklicky, cyklus byl udržován pravidelnými přesuny mezi zimními a letními pastvinami. Dnes udržují cyklus roku jen dva mezníky, a to svátek sv. Georgie 6. května a sv. Demetrie 26. října (Kalionski 2002: 4).

Mezi další velké svátky karakačanské obřadnosti patří svátek *Goljama Bogorodica* v polovině srpna. Tento svátek je významný i pro okolní bulharské obyvatelstvo, ale pro Karakačany je to příležitost k prezentaci hranic své skupiny. Například ve většině rodin je to jediné období roku, kdy se všichni muži vrací ze sezónních prací v Řecku, aby společně s příbuznými svátek oslavili. Nejenže u příležitosti významného svátku Karakačani oblečou tradiční oděvy z kočovněpasteveckého období, ale společně se všichni sejdou k oslavě a teprve jako skupina začínají „být vidět“.

Jejich sebedefinice je založena do značné míry na vlastním jazyce. Jak informanti sami uvádí, dodnes užívají svůj jazyk pro komunikaci doma s rodinou. Svě děti tomuto jazyku dodnes učí, ale značná část domácí komunikace probíhá i přesto v bulharštině. Bulharština je tedy v současnosti jejich komunikačním jazykem. I v situacích, kdy jsou „mezi svými“, přesto hovoří sami mezi sebou bulharsky. Jejich vlastní jazyk je pro ně ale důležitým identifikačním rysem, proto také všechny oficiální promluvy a proslovy na akcích pořádaných Karakačany jsou průběžně překládány do řečtiny. Ač je celá akce koncipována jako bilingvní, jazykem jejich soukromých promluv je v drtivé většině bulharština.

Uzavírání Karakačanského (představovaného) společenství

Tendence Karakačanů uzavírat se před (nekarakačanským) okolím je velmi zřetelná už při letmé návštěvě kteréhokoli z měst, kde spolu Karakačani a jiné populace, tedy Bulhaři, Turci, Pomaci atd., žijí pohromadě. Ve městech, kde Karakačani bydlí, využívají většiny služeb hlavně v rámci „svých čtvrtí“, a byť

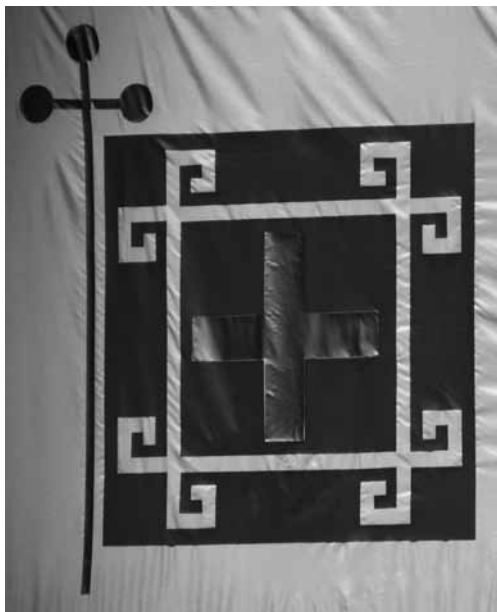
jejich sociální sítě zahrnují i Bulhary, většinou mnohem více přátel a kontaktů mají mezi Karakačany.

J. K. Campbell popsal ve své monografii o řeckých Karakačanech institucionálně ustavený zvláště intimně blízký vztah mezi bratranci nebo sestřenicemi, obzvláště křížovými. Tato instituce funguje i u dnešních bulharských Karakačanů, bratranci nebo sestřenice jsou pro ně nejdůležitějšími kolaterály. Pokud jsou stejného pohlaví, bývá mezi nimi většinou vztah důvěry, sympatie a nejbližšího přátelství. Hranicí, která určuje blízkost přátelství, by pro pozorovatele jednoduše mohla být hranice fyzického dotyku. Moji informanti zpravidla své bulharské přátele neobjímali, naopak téměř pravidlem to bylo při setkání s bratrancem nebo sestřenicí. Při setkání s bulharskými přáteli se obvykle omezili na formální podání rukou.

Mezi Karakačany a jejich bulharskými sousedy panuje jakýsi institucionální odstup. Jako příklad mohu uvést organizování druhého největšího festivalu Karakačanů s názvem „Flambura“ v městě Kazanlák (ten největší, „Karandila“, se koná u jejich metropole – Slivenu). První věc ovlivňující vztah Karakačanů ke zbytku obyvatel Kazanlaku je to, že místní vůbec nevědí, kdo Karakačani jsou, byť žijí hojně a již léta v bezprostředním sousedství a v několika dalších vesnicích poblíž Kazanlaku. Sami Karakačani svou identitu v každodenním životě nijak neprezentují. Především za účelem setkávání si sami pro sebe pořádají festivaly.

I když město Kazanlák zaštiťovalo festival „Flambura“ (samozřejmě, že motivováno k tomu mohlo být různě), nikde po celém Kazanlaku ani v žádných tiskovinách nebyla ani zmínka o tom, kde a kdy se bude konat. Na festival nakonec přijelo několik stovek lidí z celého Bulharska i Řecka a byli to výhradně Karakačani, kteří se o pořádání festivalu dozvěděli zase jen od svých známých a příbuzných, případně z webových stránek karakačanské federace ve Slivenu.

Jako reprezentant „těch druhých“ vystoupila hned v úvodu festivalu úřednice z městského úřadu v Kazanlaku se svým proslovem, ve kterém povzbuzovala Karakačany v udržování a rozvíjení svébytné kultury, která je jejími slovy „cennou součástí kultury celého Bulharska“. Nicméně něco lidé říkají a často zcela něco jiného dělají. Takže i přes celý tento proslov potvrdila daná úřednice existující distanci, kterou aktivně udržují obě zúčastněné strany, tím, že hned po proslovu zamířila kolem své „čestné židle“ ze sálu ven, aniž by zhlédla jediné vystoupení souborů, které ve svém proslovu tak povzbuzovala k činnosti. Tím tedy počet „Nekarakačanů“ v sále klesl o polovinu (tou druhou jsem byla já).

Oficiální znak karakačanské federace v Bulharsku. Foto G. Fatková, 2011.

Zmíněná distance se v Kazanlaku projevuje rovněž tak, že místní sice mají zájem něco se o svých susedech dozvědět, ne však od nich samotných. „Nekarakačanští“ obyvatelé Kazanlaku zřejmě již dříve měli na své karakačanské sousedy jistý názor, který je nutil držet si od nich odstup. Proto za ideálního prostředníka pro přenos informací považovali mne, coby cizinku, která má kontakty s oběma stranami. Nerada bych tedy mluvila o „nezájmu“ kazanlác- kých obyvatel o poznání Karakačanů, ve skutečnosti je jejich zájem jen poněkud brzděn pocitý nedůvěry a snahou udržovat zaběhnutý odstup.

Vazby na Řecko

Největší zájem projevují obvykle „nekarakačanští“ sousedé Karakačanů o jejich původ, jednoznačně patrná je zde snaha někam je zařadit. Karakačani v jejich očích tvoří dosud těžko zařaditelnou jednotku, což je matoucí a provokující. „Tak co vlastně jsou, Řekové, nebo Bulhaři?“ Jak se dá odpovědět na tuto otázku, která volá jen po jasném jednoduchém zařazení do předpřipravených kategorií, do kterých se ovšem Karakačani nevejdou a zůstávají někde v mezi- prostoru?

Ve veřejném styku používají Karakačani jazyk většinové populace. Protože jsou od samého dětství bilingvní, ovládají ho zcela přirozeně a bez chyb, které by je okamžitě zařadily do kategorie cizinců. Na druhou stranu se však liší jazykem, který používají pro hovor v soukromí, a dodnes i strategií obživy, byť už nejsou kočovnými pastevcí. V kontrastu k většinové populaci Bulharska se Karakačani živí do značné míry vykonáváním prestižních profesí, a to, jak sami tvrdí, získaných spíše díky akademickému vzdělání než díky známostem, věnují se soukromému podnikání nebo odjíždějí za sezónními pracemi do Řecka, které nemusí být nutně prestižnější než práce v Bulharsku, jednoznačně jsou však výdělečnější.

Na druhou stranu k této ambivalentnosti přispívá i kontakt karakačanských formálních organizací, tedy hlavně federace ve Slivenu, s analogickými organizacemi v Řecku. Z Řecka plynou karakačanským organizacím v Bulharsku četné finanční prostředky, je zprostředkovávána výuka řeckého jazyka a jiné aktivity pro karakačanské děti. Řečtí Karakačani projevují zájem o své kolegy v Bulharsku.

Je ale potřeba zdůraznit, že nejde o žádnou výraznou spřízněnost bulharských Karakačanů s Řeky, majoritním národem Řecka, ale hlavně s řeckými Karakačany. Bulhaři pak bohužel mají tendenci vnímat Karakačany jako jakési vlastizrádce, kteří cítí větší sounáležitost se sousedním národem než s národem, na jehož území žijí. Pokud však Karakačani cítí sounáležitost s nějakou sousední skupinou, je to skupina, která je v sousedním státě ve stejném minoritním postavení, jako jsou oni v Bulharsku. Zde se jasně ukazují problematika prenacionálních balkánských skupin, kterými jsou jednoznačně právě Karakačani (Kalionski 2002: 3-7).

Vřelý vztah k sousednímu Řecku je trnem v oku nejen laické veřejnosti, ale i bulharským etnografům. I oni přece chtějí mít svět jasně roztríděn a kategorizován a Karakačani jim v tom dělají „nepořádek“ (srov. Douglas 1966) – a hlavně, neodpovídají představě bulharských etnografů o autentickém folklóru (jímž jsou obzvláště folkloristé, etnomuzikologové a etnochoreografové posedlí). „Vždyť oni nemají vlastní kulturu“, rozčilovala se bulharská etnomuzikoložka Kaufmanová, když jsem se jí ptala na hudební tradici Karakačanů. „Všechno jen převzali z Řecka, nemají nic svého“. Z toho tedy plyne, že asi nemají vlastní folklór. A opět se zde setkáváme se spojováním Karakačanů s Řeckem jako takovým, ne s řeckými Karakačany, což by bylo přesnější.

Proč jsou Karakačani elitou?

Slivenská novinářka Veselina Sedlarska ve svém článku „Karakáčani se transformují v část ekonomické elity“ otevírá problém neformulované revnivosti Bulharů vůči Karakačanům v Bulharsku. Autorka ovšem zcela chybně označuje Karakačany za přistěhovalce z Řecka (tedy řeckou etnodiasporu). Tím Karakačanům upírá jakoukoli teritoriální spojitost s územím dnešního Bulharska, na němž coby prenacionální skupina kočovali možná déle než všechny dnes usedlé velké majoritní národy, jakými jsou například Bulhaři.

Přes drobné nepřesnosti se ale autorce podařilo v koláži výpovědí Bulharů velmi trefně nastínit strach, který Karakačani ve svých susedech vyvolávají. Jsou například považováni za neprávem privilegovanou elitní skupinu, která jako časovaná bomba jen čeká, kdy získá moc a bude moci projevit své nebulharské etnické citění. Jen v letmé zmínce v článku autorka naráží na obecný trend považovat Karakačany za „cigány – řecké cigány“. To je obecný trend, který lze interpretovat jako jakousi sebeobranu proti rostoucí úspěšnosti Karakačanů. Výsledky Karakačanů tak okamžitě ztrácí na hodnotě a cti, neboť označení „cigán“ s sebou v Bulharsku nevyhnutelně nese pejorativní konotace.⁷

Budeme-li uvažovat o elitnosti Karakačanů, je třeba vyjasnit užívané pojmy. Elita je „část společnosti, jež vyniká v některém oboru lidské činnosti“ nebo „malá skupina jedinců zaujímajících v důsledku svého společenského a jiného zařazení privilegované postavení v politice, ve vědě a v dalších oblastech“ (Malina 2007: 499). V případě Karakačanů je nutné zdůraznit, že jsou, jak tvrdí Sedlarska, považováni za elitu ekonomickou a intelektuální, z čehož ovšem nevyplývá, že by měli ono privilegované postavení v politice, spíš naopak. Politické aspirace Karakačanů končí přibližně na úrovni správy městského obvodu nebo menší obce, představiteli tohoto trendu jsou například starosta města Kotel a starosta městského obvodu „Novo selo“ ve Slivenu (Sedlarska 2009: 2). Nicméně rozhodně se nezapojují do „vysoké politiky“ na celostátní úrovni, což je paradoxní vzhledem k tomu, že hned po usazení investovaly karakačanské rodiny prostředky do vzdělávání svých dětí, a tak generace Karakačanů už narozených do usedlých domácností tvoří právě onu intelektuální elitu.

Jejich politické působení, jak jsem již uvedla – především na úrovni obecní správy, je oproštěno od nějaké etnické ideologie. Obyvatelé města, kde nějaký

⁷ Více informací o významech, které sebou v Bulharsku nese označení „cigán“ viz Michaylova – Georgiev 2008.

úřednický post zaujímá Karakačan, zpravidla ani nevědí o jeho karakačanské příslušnosti. Nebývá to nikde zdůrazňováno, vyjma textů vztahujících se ke Karakačanům jako menšině, v nichž se obvykle autor snaží zdůraznit, že Karakačani jsou dnes plně civilizovaná a vzdělaná skupina, případně kritických textů, jako je výše zmíněný text od Sedlarske, které kritizují pozitivní diskriminaci, díky níž se údajně Karakačanům žije lépe než jejich majoritním spoluobčanům (Sedlarska 2009).

Ekonomický, kulturní a sociální kapitál Karakačanů v Bulharsku

Sociologové uvádějí jako charakteristické rysy vyšších vrstev společnosti podíl na moci, majetek a s ním spojenou prestiž. Pro popsání situace se nám nejlépe budou hodit pojmy, které do společenských věd zavedl Pierre Bourdieu. Společnost je podle něj utvářena sociálními silami, které vznikají z interakce mezi pozicemi a rozdělováním zdrojů. Tento typ sociální síly nazval „kapitál“ a dále jej dělí na kapitál ekonomický, kulturní a sociální. V sociálním prostoru jsou pak aktéři rozděleni podle objemu a podle struktury svého kapitálu, ten pak funguje jako symbolický prostor, kde rozdíly mezi skupinami s různým statutem fungují jako rozlišovací znaky (Bourdieu 1986: 47; 1995: 218-219).

Ekonomický druh kapitálu je charakteristický tím, že je přímo směnitelný za peníze a může být ustavován institucí vlastnických práv. Z ekonomického kapitálu navíc pramení dva následující typy. Kulturní kapitál se vyskytuje ve třech formách. Jeho ztělesněnou formu představují dlouhotrvající sklony mysli a těla, zhmotněnou formu zas kulturní statky (obrazy, knihy, slovníky, nástroje, stroje atd.) a institucionalizovanou formu vzdělání a kvalifikace (Bourdieu 1986:47). Sociální kapitál je souborem aktuálních nebo potenciálních zdrojů spočívajících v síti vzájemných vztahů, jež zahrnují i členství v různých skupinách. Tato síť je produktem strategií investic do ustavování a reprodukce sociálních vztahů. Prostřednictvím různorodé směny jsou v této síti udržovány závazky a vzájemné povinnosti.

Tyto jednotlivé druhy kapitálu se chovají podle zákona o zachování energie, zisk na straně jednoho druhu kapitálu musí být kompenzován výdajem na straně jiného druhu (Bourdieu 1986: 51-52). Karakačani by podle Bourdieua disponovali vysokou měrou ekonomického a kulturního kapitálu, ale jejich kapitál ekonomický je silně koncentrovaný dovnitř vlastní skupiny, takže v kontextu celé bulharské společnosti mají ekonomický kapitál nízký.

Sídlo karakačenské federace ve Slivenu. Foto G. Fatková, 2011

Ekonomického kapitálu nabývají díky několika faktorům. Za prvé většina z nich má vyšší vzdělání, může tedy aspirovat na prestižnější pracovní místa. Za druhé jejich mateřským jazykem je dialekt řečtiny a většina bulharských Karakačanů má dvojí, řecko-bulharské, občanství, díky němuž mohou pracovat volně v Řecku. To bylo rozhodující hlavně v době před vstupem Bulharska do Evropské unie (Kalionski 2002: 15). Již po politických a ekonomických změnách roku 1989 Karakačani mohli užívat jak specifických minoritních práv v rámci Bulharska, tak podpory ze strany řeckého státu, neziskových organizací či soukromých osob z Řecka (ibid.: 2). A konečně, jejich životní styl se vyznačuje velkou skromností oproti konzumerismu bulharské majority. Všechny tyto faktory společně přispívají k obecnému vysokému ekonomickému kapitálu Karakačanů v Bulharsku.

Otázka ekonomického kapitálu se ale začíná problematizovat, pokud se pokusíme zamyslet nad prestiží s ním spojenou. Prestiž samozřejmě získávají i díky akademickým titulům, které mnozí získali, ovšem zde je cesta k prestiži

zahrazena chybějícími sociálními kontakty. Prestiž odvozená od držení majetku je ale závislá na tom, jak byl tento majetek získán a jak je daný způsob jeho nabytí ve skupině hodnocen. V tomto případě byl majetek nabyt díky práci v zahraničí, která je jaksi „neviditelná“, nelze ji kontrolovat prostředky sociální kontroly. V praxi to většinou vypadá tak, že člověk odjede do zahraničí, pak za půl roku přijede a přistaví další patro svého domu. Veřejnost ani sousedé jej nevidí, jak si finanční prostředky vydělává, a primární reakcí tedy je, že si je určitě nevydělal poctivou cestou. Proto je prestiž z nabytého majetku vnímána pouze v rámci vlastního uzavřeného společenství, které se díky těmto předpoklům okolní populace ještě více uzavírá.

Nastínila jsem trochu generalizovaný obrázek o Karakačanech. Avšak v tomto bodě se sluší dodat, že – skrze jemnější intraskupinovou optiku – bychom viděli výrazné rozdíly uvnitř karakačanského společenství, stručně řečeno: lze rozlišit „elitu mezi elitou“. Ale protože představitelé tohoto společenství mají jen zanedbatelné politické aspirace, nedisponují vlastním státem a politickou mocí, není ona stratifikace tak důležitá a zřetelná jako u většinové společnosti.

Rovina karakačanské reprezentace

Karakačanská reprezentace je tvořena výhradně výše zmiňovanou federací, protože v Bulharsku se podle zákona nesmí sdružovat žádné politické formace na etnickém základě. Za Karakačany jako skupinu do tisku nejčastěji promlouvají představitelé federace, např. její zakladatel a bývalý předseda Dimi-tăr Grivas, který se stal hlavním mluvčím skupiny v prvním velkém článku, který byl v tisku Karakačanům věnován (National Geographic – Bělgarija, září 2009). Grivas vystupuje v roli „specialisty na karakačanské nacionální otázky“.

Jak již bylo zmíněno, komunikace mezi federací a členy společenství probíhá prostřednictvím její webové stránky. Tam si nezasvěcení také mohou přečíst texty vysvětlující původ Karakačanů a jejich místo v současné bulharské společnosti. V těchto prohlášeních je vždy akcentován vyhraněný postoj skupiny k osmanským Turkům, své prapůvodní vesnice dokonce považují za centra odboje proti nim. Kloní se tedy k hypotéze, že původně žili usedle. Jako ukázkou lze vzít překlad jednoho z oficiálních textů karakačanské federace:

Karakačani jsou částí řeckého národa.

Legendy vypovídají, že naši předkové odešli do pohoří Pindos, když Turci ovládli řecké území kolem roku 1381. Tam zůstali až do roku 1815. Zaštiťovali hajduky a zajišťovali úkryt všem pronásledovaným Turky. Hajducké čety s nejlepšími mladíky sílily, hajduci postupně získali na věhlasu – Kačandonis, Ljakatas, Chasiotis, Lepeniotis a další.

V období Ali Paši, kdy hajduci i samotní Karakačani byli nejvíce pronásledováni, byli Karakačani přinuceni k odchodu a dostali se tak do Makedonie, Trakie, k Bosporu i Černému moři. Jak opouštěli svá rodná místa, přenášeli si svůj tradiční styl života. Proto jsou písně i tradice stejné u všech Karakačanů na celém balkánském poloostrově. Žili polonomádkým stylem života. Turci je nazvali Kara-kačani (černí uprchlíci), protože na jejich oděvu vždy převládala černá barva na znamení hlubokého smutku z padlé říše. Nadále si zachovali svou řeckou identitu, jazyk, mravy, zvyky i národní umění.

Po ustavení komunistického režimu v Bulharsku v roce 1958 byly odebrány Karakačanům ovce a Karakačani byli přinuceni změnit svůj životní styl. Změny nastaly až po roce 1989 a vedly k novým tendencím a procesům v karakačanské společnosti. Postupně se eliminovaly překážky pro svobodný projev náboženské i etnické identity. Garantování práva na nepolitické sdružování etnických skupin v Bulharsku vedlo k založení Federace kulturně-vzdělávacích sdružení Karakačanů v Bulharsku (ФЕДЕРАЦИЯ НА КУЛТУРНО ПРОСВЕТНИТЕ ДРУЖЕСТВА НА КАРАКАЧАНИТЕ В БЪЛГАРИЯ)

Celá pokolení žili Karakačani v klidu společně s Bulhary, s nimiž sdíleli nezvratnost oné sudby. Vědomí o řeckém původu není v rozporu s tím, že Bulharsko považují za svou vlast. Dnes jsou jednou z nejintegrovanejších etnických skupin v současné bulharské společnosti a svou svéráznou kulturou přitahují pozornost.⁸

Sami představitelé federace používají směs několika schémat, jedno z nich jsem na začátku nazvala „karakačanismem“, další je klasické vyprávění o hajducké minulosti. Toto téma odboje proti Turkům s nimi sdílí i Bulhaři. Je zajímavé, že v textech federace je zdůrazněn a velmi obsáhle a sugestivně podán právě útlak ze strany Osmanů. Naproti tomu útlak ze strany komunistické

⁸ Zdroj: www.karakachani.com, 20. 2. 2009, překlad autorka. Analyzovaná oficiální prohlášení se vztahují k realitě roku 2009, kdy byl prováděn výzkum. Webové stránky byly od té doby změněny, i oficiálně zveřejněné texty jsou dnes nové. Srovnání textů starých s novými tedy může poukázat na vývoj v existenci karakačanské federace, například zde prezentovaný text již na nových stránkách zcela chybí.

strany, která je připravila o veškerý majetek a de facto je donutila k usazení, je zmíněn jen letmo a bez emocí.

Dokonce je zde použito pasiva, takže z jediné věty na toto téma „Po ustanovení komunistického režimu v Bulharsku v roce 1958 byly odebrány Karakačanům ovce a Karakačani byli přinuceni změnit svůj životní styl“ není vlastně vůbec patrné, kdo jim ovce odebral a o jaké přinucení šlo, zatímco v popisu osmanského útisku jsou „Turci“ jako skupina nepřátel přímo jmenováni několikrát. Na základě těchto praktických ukázek bych si dovolila formulovat jeden trend. Ve svých oficiálních prohlášeních se Karakačani zaměřují na tu verzi svého příběhu, ve které jsou jako odvčící nepřátelé traktováni především Turci. Toto schéma je totiž společné všem křesťanským národům na Balkáně.

Dále je jednoznačně v obou textech propagován řecký původ Karakačanů, byť většina stěžejních autorů vyjadřujících se k tomuto tématu (Marinov 1964; Pimpireva 1995, 1997), jejichž jmény se mimo jiné v tomto prohlášení autoři zaštiťují, zmiňuje a podrobně rozvádí různost hypotéz o karakačanském původu. Na jednoduchou otázku: „Kdo jsme?“, odpovídají karakačanští představitelé nejdříve zařazením mezi pravoslavné křesťany a pak vyzdvižením jazyka, který ovšem neoznačují jako „dialekt řečtiny“, jak bývá všude uváděno, ale jako řečtinu jako takovou. Vedle výskytu těchto jevů je důležité zmínit absenci jakékoli zmínky o vazbě na teritorium státního útvaru, na jehož území žijí.

V článku v *National Geographic* se předseda federace Kosta Káčev, jeho zástupce Dimitar Mandžurov a jiní představitelé vyjadřují takto: „Pokud je ve skupině lidí jeden Karakačan, já ho poznám. ... Ženy mají moc krásné tváře i postavy ... také je lze poznat podle chůze, přestože dnešní dívky už nechodí tím stylem ... U nás převládají tmavé vlasy a oči, ale oči nebývají úplně černé, jsou hnědé s trochou zelené – jako by se v nich odrážel zelený stín bučin ...“ (Kjumjurdžiev 2009: 106-110). Vůbec na mnoha místech v článku představitelé federace, „specialisté na karakačanské nacionální otázky“, zdůrazňují specificitou karakačanskou fyziognomii.

Aktérská rovina

V této rovině se budeme zabývat vlastními sebeprezentacemi jednotlivých aktérů. Aktéři mohou být na jedné straně v kontaktu s činností federace, ale také je část Karakačanů, kteří se kolektivních aktivit neúčastní a prohlášením federace nevěnují pozornost. Zde tedy bude prostor pro náhled na to, jak sami

Karakačanská rodina v první polovině 20. století; z osobního alba rodiny Chátových (Enina).

aktéři definují své místo v sociálním světě a zároveň jak chápou činnost a oficiální tvrzení federace. Podkladem k popisu této roviny mi budou rozhovory a autobiografická vyprávění, sebrané během let 2008–2010.

Hned na začátku bych přitom chtěla zdůraznit první rozpor mezi myšlenkovými schématy karakačanské reprezentace a samotných aktérů. Jak jsem již popsala výše, zdůrazňují představitelé federace nepřátelství Karakačanů (potažmo křesťanů) a Turků (potažmo muslimů). V rovině aktérské je toto přesně naopak a je to logické. Informanti nezdůrazňují odvěky konflikt s Turky, protože ten nezažili dokonce ani jejich rodiče. Formulaci svého národního příběhu informanti stavěli především na konfliktu mezi nimi a bulharskou vládou v padesátých letech. Nejedná se o nějakou zobecnělou zášť vůči všem Bulharům, jen chci zdůraznit, že v aktérském pohledu hraje v národním příběhu roli nepřítele někdo jiný než v pohledu podávaném představiteli federace.

V této rovině se taktéž setkáme s pestrou paletou motivů. Jde jak o motivy hajducké minulosti, tak motivy prastarosti, izolovanosti, a tedy etnické čistoty narozdíl od okolních smíšených populací. Aktéři nezdůrazňují tolik variantu

usedlé minulosti a řeckého původu. Stejně jako představitelé federace staví svou identitu především na společném náboženství a jazyce. U aktérů se ovšem setkáme s trochu jiným zacházením s těmito kategoriemi.

V případech náboženství v drtivé většině rozhovorů vždy zmínili náboženskou shodu s Bulhary. „Jsme pravoslavní křesťané, máme stejné svátky jako Bulhaři i stejná pravidla, třeba nebereme si své příbuzné.“ Náboženská sféra je tedy na jednu stranu sjednocuje, ale zároveň je přísně neodděluje od okolní populace. V případech společného jazyka samotní aktéři nemluví o řečtině jako takové, ale „svém jazyce“, „karačanském jazyce“ nebo „mateřském jazyce“, který také vysvětlují opisem, že jde o dialekt řečtiny, který je ovšem od současné hovorové řečtiny snadno poznat. V jednom případě mi specifická jejich jazyka byla vysvětlena tak, že jde o starší čistější variantu řečtiny, než je její současná varianta.

Dále mohu uvést, že koncept specifické karačanské fyziognomie a pohybu sdílí aktéři s představiteli reprezentace. Aktéři jsou schopni podat výčet znaků této fyziognomie, za základ však považují pohyb nebo, dalo by se říci, dynamické neverbální projevy. Například u dívek se i dnes cení jemné a subtilní pohyby, chůze velmi malými krůčky se sklopeným pohledem. To se jasně projevilo při prohlížení mých fotografií. U fotografií, kde jsem stála v mírném předklonu s hlavou skloněnou k zemi, aktéři vždy dojatě dodávali, že na této fotce mi to sluší, že takhle vypadám jako skutečná Karačanka. Koncept specifické karačanské fyziognomie sdílí i okolní populace. Bulhaři, kteří přicházejí s Karačany do styku, taktéž mluví o typické vizáži Karačanů, podle níž je spolehlivě poznávají.

Závěr

V této studii jsme zmapovali jednotlivé charakteristiky usedlého života Karačanů v urbánním prostředí Bulharska (způsob obživy a bydlení, strategie uzavírání sňatků, vnitroskupinová diferenciacie, komunikace směrem dovnitř i vně karačanského společenství, status etnické menšiny Karačanů v rámci Bulharska atd.). Problematizována zde byla zejména identita Karačanů ve vztahu k současným teoriím nacionalismu a etnicity.

Z našeho zkoumání vyplývá, že Karačany vlastně nelze jednoznačně konceptualizovat. Proto se tato studie zaměřuje na způsoby konceptualizace, které používají jednotliví aktéři v současném diskurzu kolem tématu Karačanů. Na tomto poli se střetává několik motivů, archaizující pohled, přicházející ze

společenských věd, rasově orientované motivy, týkající se typicky karakačanského vzhledu, přicházející od karakačanských představitelů, a různé interpretace historického vývoje skupiny, které prezentují sami aktéři a jejich představitelé. Výše zmíněné motivy jsou tvořivě uplatňovány v závislosti na situačních podmínkách. Výsledky této studie poukazují na mylné chápání Karakačanů coby asimilovaného společenství. Naopak, Karakačani si v podmínkách usedlého života vyvinuli vlastní mechanismy přežití a cesty k úspěchu. Sami jsou si specifčnosti těchto mechanismů vědomi a snad ještě více si toto uvědomují jejich sousedé pocházející z řad majority nebo jiných minorit. Právě jejich v daných podmínkách novátorský způsob obživy způsobil, že se v dnešním Bulharsku Karakačani těší dosti vysokému statusu a z jejich řad se etablovala také výrazná část bulharské porevoluční podnikatelské sféry.

GABRIELA FATKOVÁ je sociální antropoložka, v současnosti je studentkou doktorského programu etnologie na Západočeské univerzitě. Věnuje se dvěma okruhům témat, prvním z nich jsou bulharští Karakačani a jejich životní strategie v současnosti a druhým okruhem je problematika vzdělávání sociokulturně znevýhodněných studentů v České republice. Kontakt: gfatkova@seznam.cz.

Použitá prameny a literatura

- Anderson, Benedict. 2003. „Pomyslná společenství.“ Pp. 239-269 in Miroslav Hroch (ed.): *Pohledy na národ a nacionalismus*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Baumann, Gerd. 1999. *Multicultural Riddle*. New York – London: Routledge.
- Bourdieu, Pierre. 1995. Sociální prostor a symbolická moc. *Cahiers du Cefres* 8: 213-233.
- Bourdieu, Pierre. 1986. „The Forms of Capital.“ Pp. 241-258 in John G. Richardson (ed.): *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood.
- Campbell, John K. 1964. *Honour, Family and Patronage*. Oxford: Clarendon Press.
- Douglas, Mary. 1966. *Purity and Danger. An Analysis of the Concepts of Pollution and Taboo*. London: Routledge + Kegan Paul.
- Eriksen, Thomas H. 2008. *Sociální a kulturní antropologie. Příbuzenství, národní příslušnost, rituál*. Praha: Portál.
- Fatková, Gabriela. 2011. „Karakáčani v Bulharsku – pastevecká historie.“ *Lidé města* 13, 2011, 1: 51-72.
- Kalionski, Alexei. 2002. *How to Be Karakachan in Bulgaria?* <http://www.cas.bg/uploads/files/Sofia-Academic-Nexus-WP/Alexei%20Kalionski.pdf> [cit. 2009-06-16].

- Kjumjundžiev, Ljubomir. 2009. „Bădi kato Balkana.“ *National Geographic – Bălgarija* 2009, 9: 102-117.
- Malina, Jaroslav a kol. 2007. *Slovník pro studenty antropologie*. Brno: Akademické nakladatelství CERM.
- Marinov, Vasil. 1964. *Prinos kăm izučavaneto na proizchoda, bita i kulturata na Karakačanite v Bălgarija*. Sofia.
- Michaylova, Miglena – Georgiev, Dončo. 2008. „Etnonyma Циганин / Cikán / Ciganin / Циганин v bulharštině, češtině, chorvatštině a srbštině.“ Pp. 158-165 in Marek Jakoubek – Lenka Budilová (eds.): *Romové a Cikáni – neznámí i známí*. Praha: Leda.
- Pimpireva, Ženja. 1995. *Karakačanite v Bălgarija*. Sofija: Universitetsko izdatelstvo Sv. Kliment Ochridski.
- Pimpireva, Ženja. 1997. „Traditional and Contemporary Models of Interaction Between Karakachans and Bulgarians.“ *Ethnologia Balkanica* 1, 1997: 183-195.
- Said, Edward. 2006. *Orientalismus*. Praha: Paseka.
- Sedlarska, Veselina. 2009. *Karakačanite se prevrăštat v čast ot ikonomičeskija elit*. http://www.birn.eu.com/en/45/130/1967/?tpl=30&ST1=Text&ST_1=Article&ST_AS1=1&ST_max=1 [cit. 2009-02-20].
- Schöpfliin, George. 1997. „The Function of Myth and a Taxonomy of Myths.“ Pp. 19-35 in Geoffrey Hosking – George Schöpfliin (eds.): *Myths and Nationhood*, London: Hurst.
- Todorova, Maria. 1997. *Imagining the Balkans*. New York: Oxford University Press.